

ALBUM HERBÓW SZLACHECKICH GMINY ZAMBRÓW

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

NARODOWE
CENTRUM
KULTURY

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu Narodowego Centrum Kultury: Dom Kultury+ Inicjatywy lokalne. Edycja 2022

Opracowanie:

Andrzej Brzóska
Krzysztof Dmochowski

Autor herbów:

Tadeusz Gajl

Inicjatywa:

Ocalić pamięć historyczną rodzin Gminy Zambrów

Bibliografia:

P. Dudziński, Alfabet heraldyczny, Warszawa 1997
A. Znamierowski, Herbarz rodowy, Warszawa 2004
A. Kulikowski, Wielki herbarz rodów polskich, Warszawa 2005

Partner wydania:

Wydawca:

Gminne Centrum Biblioteki, Kultury i Sportu w Osowcu
Osowiec 22
18-300 Zambrów

www.facebook.com/gcbkis
www.ugzambrow.pl/gcbkis

Osowiec
2022 r.

SŁOWO OD AUTORÓW

Niniejszym przekazujemy Państwu publikację, która zawiera podstawową wiedzę dotyczącą herbów szlacheckich z terenu Gminy Zambrów.

Dzięki badaniom prowadzonym przez historyków, m.in. Andrzeja Brzóska, udało się przyporządkować poszczególne rodziny do używanych przez nie herbów.

Szlachta wielką uwagę przywiązywała do pochodzenia rodziny i troskliwie utrzymywała tradycję genealogiczną. Obowiązkiem każdego szlachcica była znajomość rodowodu swojej rodziny.

Mamy nadzieję, że album przyczyni się do pogłębiania wiedzy genealogicznej a także poszukiwań przynależności herbowej nie tylko wśród rodzin zamieszkujących tereny Gminy Zambrów od przeszło sześciuset lat.

Liczymy, że publikacja trafi pod strzechy domów i znajdzie swoje miejsce w procesie dydaktycznym w szkołach podstawowych.

Szczególne podziękowania kierujemy do Tadeusza Gajla, twórcy przedstawień historycznych herbów szlachty polskiej, który wyraził zgodę na wykorzystanie swoich prac w niniejszej publikacji.

Dziękujemy Wójtowi Gminy Zambrów Jarosławowi Kosowi za rozpowszechnienie publikacji wśród mieszkańców, a Dyrektor Gminnego Centrum Biblioteki, Kultury i Sportu w Osowcu Karolinie Ilczuk za umożliwienie udziału w inicjatywie promującej kulturę szlachecką.

*Członkowie grupy nieformalnej
„Badacze historii rodziny”*

*Rafał Długoborski,
Kazimierz Długoborski,
Krzysztof Dmochowski,
Kamil Niemira*

SŁOWO WSTĘPNE

Spośród 72 wsi tworzących obecnie Gminę Zambrów, aż 66 to dawne gniazda rodzin drobnej szlachty. Zamieszkuje je 38 rodów szlachty mazowieckiej zgrupowanych w 17 rodach heraldycznych. Najlicniejszy jest ród Ślepowronów reprezentowany przez Ciecierskich, Gardlińskich, Nagórków i Pęskich oraz ród Dołęgów reprezentowany przez Chmielewskich, Łosiewskich, Ossowskich i Rykaczewskich. Ród Zagłoba prezentują Brajczewscy, Śledziewscy i Zagrobowie. Ród Jasieńczyk reprezentują Korytkowscy, Krajewscy i Pstragowscy. Ród Dąbrowów prezentują Laskowscy, Sierzputowscy i Tabędzcy. Ród Lubiczów to Baczewscy, Dąbkowscy, Sasinowscy i Grochowscy. Ród Grzymałów reprezentują Grzymałowie, Jaźwińscy i Tarnowscy. Ród Toporów to Długoborscy i Czartoszewscy. Ród Grabiów prezentują Jałbrzykowscy i Wądołkowscy. Ród Ładów reprezentują Ładowie i Pruszkowscy. Ród Trzasków prezentują Wiśniewscy i Zakrzewscy. Ród Bończa to Skarzyńscy. Ród Korabiów to Wdziękońscy. Ród Prusów prezentują Wierzbowscy. Ród Prawdzic to Goskowie. Ród Kownatów reprezentują Klimaszewscy. Ród Nowinów reprezentują Konopkowie.

Początek osadnictwa rycerskiego w powiecie zambrowskim (obecna Gmina Zambrów niemal w całości leży na jego terenie) datuje się na końcówkę XIV wieku. Akcja osadnicza książąt mazowieckich trwa na tym terenie 100 lat. Pierwsze nadanie dla tego obszaru to rok 1393, kiedy książę Janusz I nadał 50 włości w puszczy nad rzeczką Śledziową rycerzom z rodu Zagroba: Wojśławowi, Jakubowi, Tomaszowi i ich synom. To nadanie dało początek Śledziom, Gniewotom i Zagrobom Zakrzewo. Ostatnie dwa nadania to 1473 r. kiedy to książę Janusz II nadaje Mikołajowi i Szczepanowi, synom Więclawa, i ich bratankom Janowi i Stanisławowi, synom Andrzeja z Chorzele, 10 włości puszczy Łętowo nad rzeką Sulkówstok za ich wieś Chorzele k. Przasnysza. Na nowym miejscu założyli oni wieś Chorzele – Sulkówstok. W roku 1493 książę Janusz II nadaje Mikołajowi Grochowi z Mierzeńca (k. Pułtuską), 24 włości w Pogorzelu, na którym powstała wieś Grochy – Pogorzel. Książęta nadawali swe ziemie pograniczne najczęściej w działach 10 – włókowych (ok. 18 hektarów) lub ich wielokrotności. Książę Bolesław IV poddawał niektórym wsiom po kilka lub nawet 10 włości, np. wsiom Krajewo, Laskowo (obecny Laskowiec), Rykacze, Łętowo – Dąb, Wdziękoń.

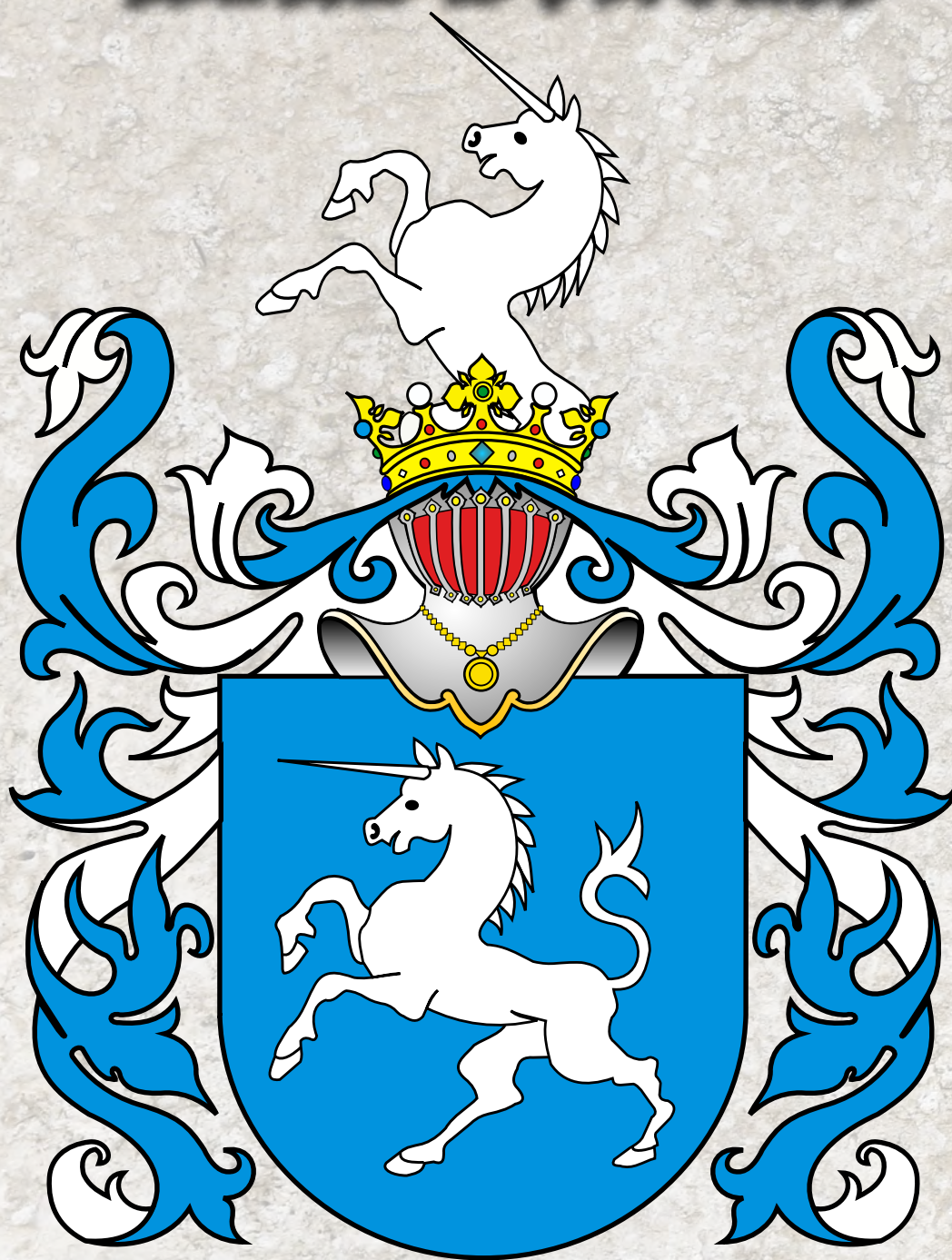
Nie wszystkie rody szlachty zambrowskiej dotrwały do współczesności. Jako pierwsi rodzinne strony opuścili Poryccy herbu Modzele – założyciele wsi Poryte Jabłoń. Sama miejscowość powstała przed 1417 r. Przyjmuje się rok 1527 za datę utraty rodowego gniazda przez rodzinę Poryckich. Był to wynik rozdrobnienia majątku i sporów rodzinnych. Poryte Jabłoń trafia w ręce Troszyńskich herbu Rogala, a nazwisko Porycki przestaje pojawiać się w dokumentach ziemi łomżyńskiej. Innym rodem, nieobecnym już w rodzinnych stronach, są Prątniccy herbu Ślepowron, założyciele wsi Sędziwuj – Prątnik. W metrykach zambrowskiej parafii to nazwisko pojawia się po raz ostatni w 1849 r., kiedy odnotowano zgon Ignacego Prątnickiego z Sędziwuj. Był on najprawdopodobniej ostatnim przedstawicielem rodu Prątnickich żyjącym w rodowym gnieździe.

Gmina Zambrów leży prawie w całości na obszarze staropolskiego powiatu zambrowskiego w ziemi łomżyńskiej (który tworzyły w całości parafie Zambrów, Kołaki Kościelne, Rutki i Zawady oraz część parafii Puchały, Rosochate, Andrzejewo i Wizna). Wyjątek stanowią Bacze Mokre, Czerwony Bór, Polki Teklin i Zbrzeźnica, które leżą na terenie staropolskiego powiatu łomżyńskiego. Nowy Borek i Przeździecko Mroczkę to już sąsiedni staropolski powiat nurski w dawnej ziemi nurskiej.

Osadnictwo szlacheckie w powiecie zambrowskim miało charakter osadnictwa gniazdowego. Rody rycerskie, które przybywały na tereny mazowieckiego pogranicza z zachodniego Mazowsza, osiedlały się w bliskich odległościach tworząc większe skupiska ludności związanej ze sobą więzami krwi lub wspólnym herbem. W Gminie Zambrów przykładem tego jest grupa wsi Ossowiec, Rykacze Sulków Stok, Łosie Dołęgi i Chmiełe Pogorzele, zasiedlonych przez rycerzy pieczętujących się herbem Dołęga. W miarę upływu czasu potomkowie jednego przodka rozradzali się, dzieląc ojcowiznę tworzyli patronimie (Skarzyn Stary, Skarzyn Nowy i nieistniejący już Skarzyn Abramy). Ślad tego widzimy w wieloczłonowych nazwach miejscowości Gminy Zambrów, najczęściej dwuczłonowych (Zakrzewo Stare, Zagroby Łętownica, Łady Borowe), jak i również trzyczłonowe (Grzymały Bełczący Stok, Koziki Jałbrzyków Stok, Konopki Jałbrzyków Stok).

Andrzej Brzóska

HERB BOŃCZA

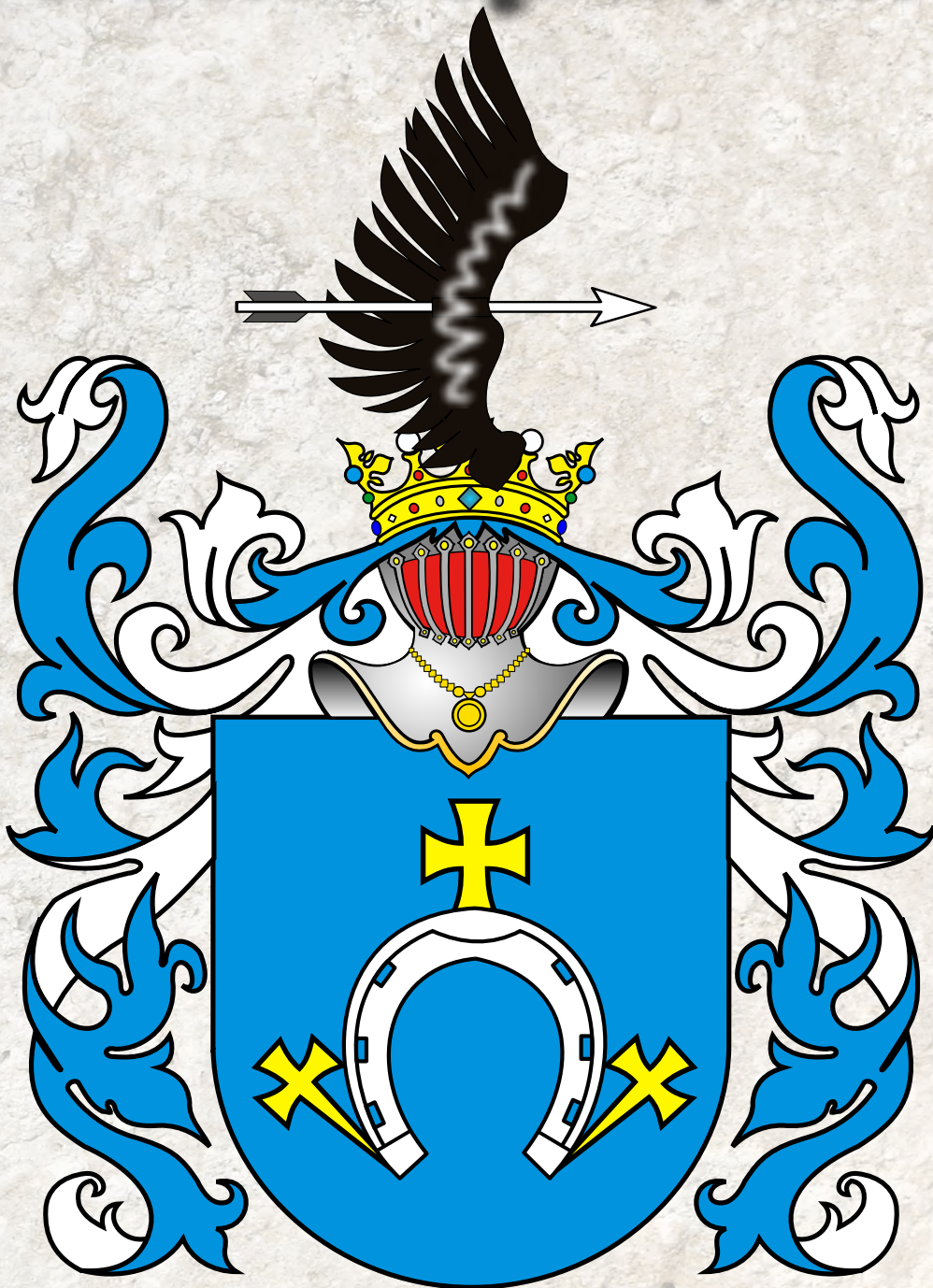
Skarżyński

Opis herbu: W polu błękitnym jednorożec wspięty srebrny. W klejnocie pół wspiętego jednorożca srebrnego.

Alternatywne nazwy: Bończe, Buńcza, Buńcze, Goworożec, Jednorożec, Jenorożec, Rinocerus, Unicornus

Pierwsza wzmianka: 1396 r. (zapis)

HERB DĄBROWA

Laskowski, Sierzputowski, Tabędzki

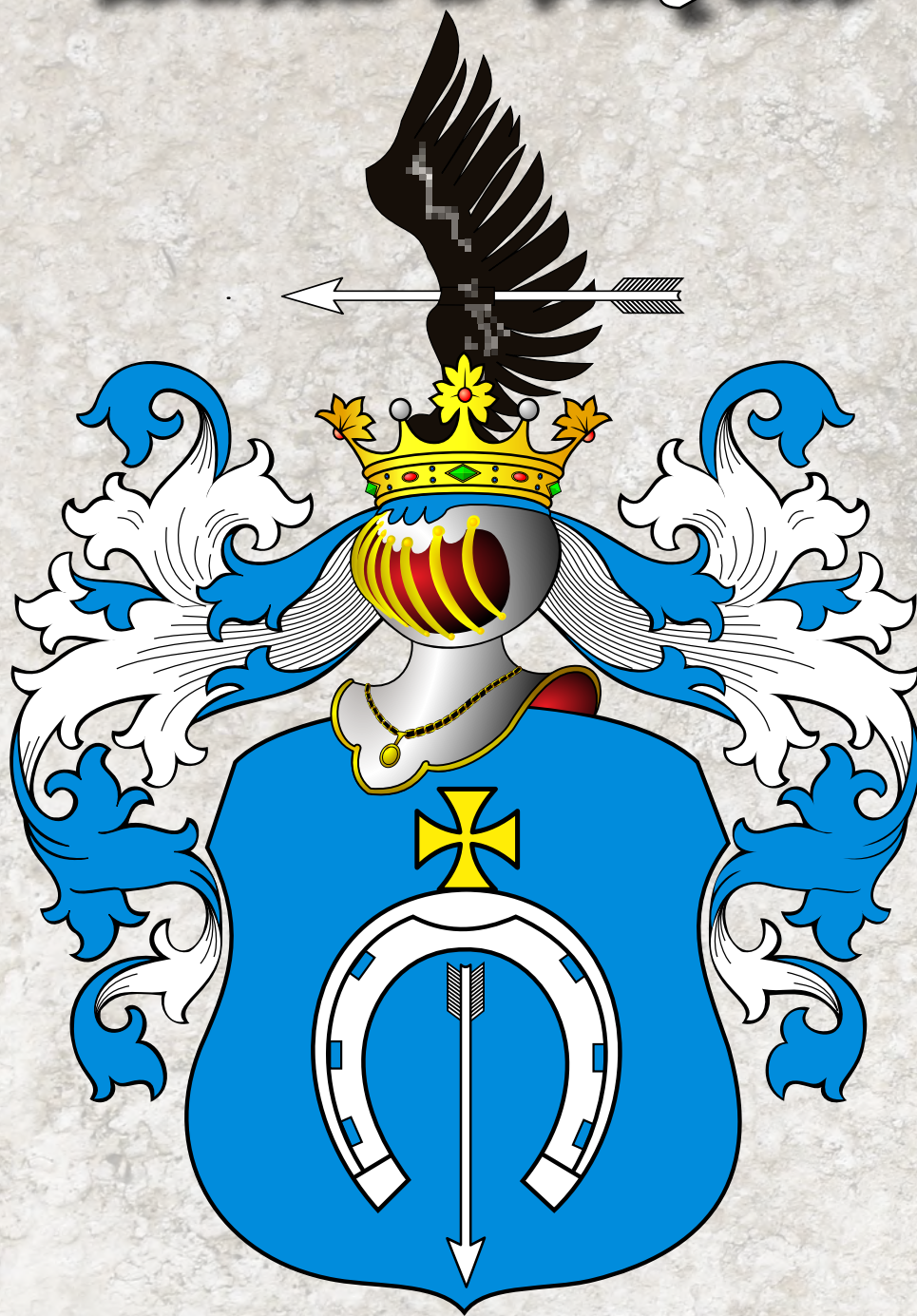
Opis herbu: W polu błękitnym podkowa srebrna z zaćwieczonym krzyżem kawalerskim złotym i takimiż dwoma krzyżami kawalerskimi ćwiekowymi, zaćwieczonymi na ocelach w skos i skos lewy. Klejnot: Skrzydło orle czarne, przeszyte strzałą w pas.

Alternatywne nazwy: Dambrowa

Zawołanie: Dąbrowa

Pierwsza wzmianka: 1420 r. (zapis), 1343 r. (pieczęć)

HERB DOŁĘGA

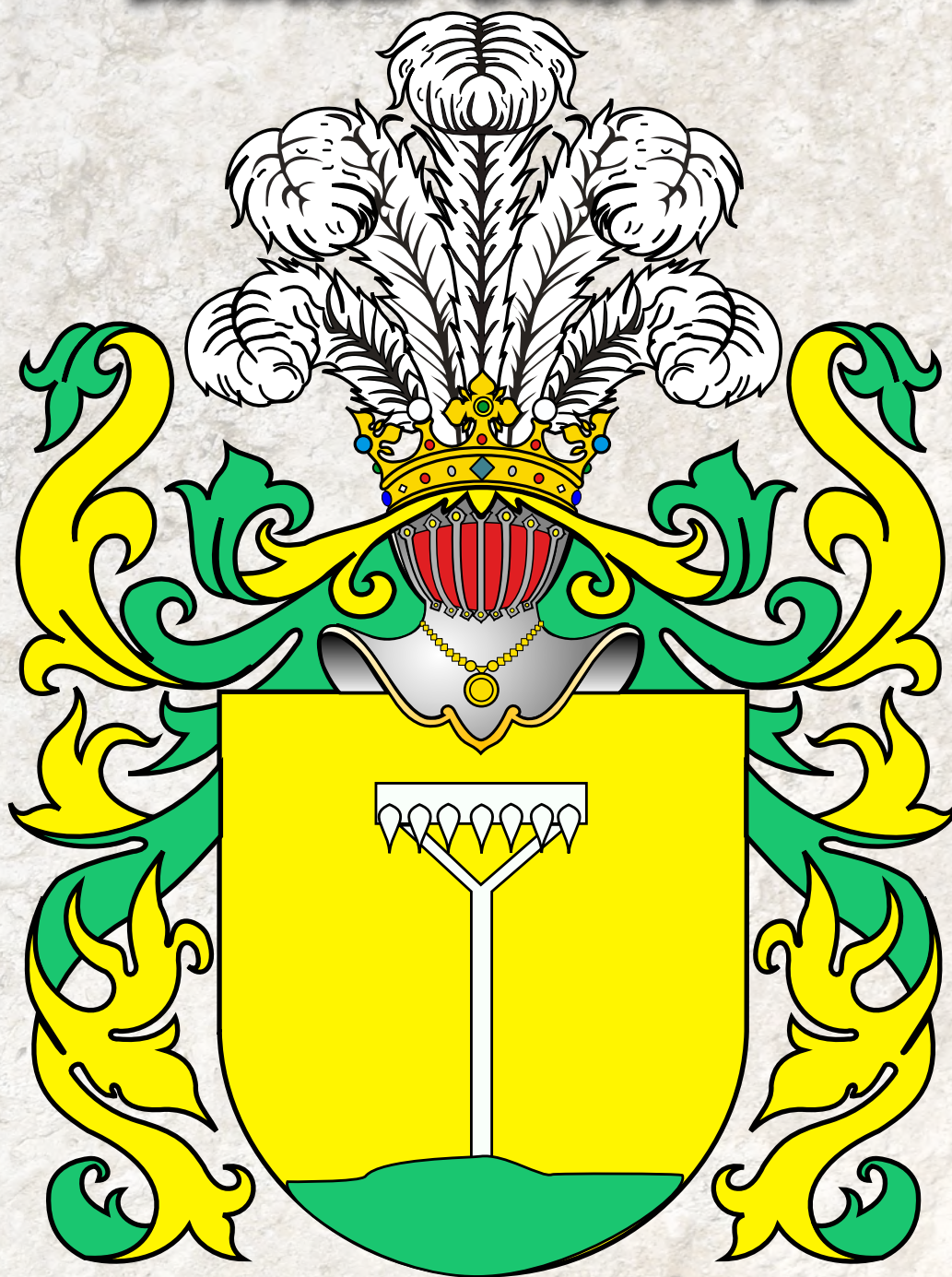
Chmielewski, Łosiewski, Ossowski, Rykaczewski

Opis herbu: W polu błękitnym podkowa srebrna z zaćwieczonym krzyżem kawalerskim złotym i strzałą na opak w środku. Klejnot: Skrzydło orle czarne przeszyte strzałą w pas.

Zawołanie: Dołęga

Pierwsza wzmianka: 1345 r. (pieczęć), 1402 r. (zapis)

HERB GRABIE

Jałbrzykowski, Wądołowski

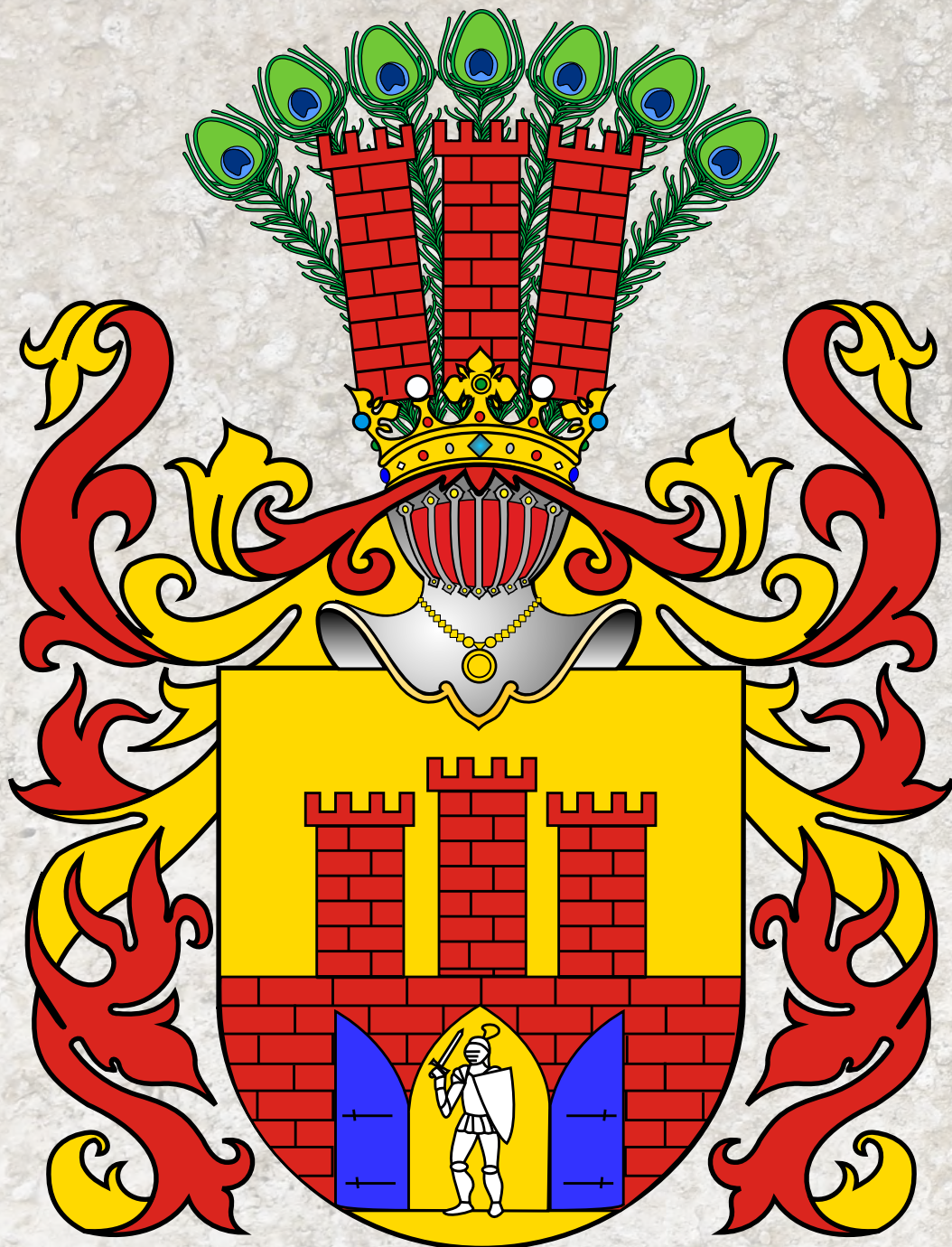
Opis herbu: W polu złotym grabie srebrne, na trójwzgórzu zielonym. Klejnot: Pięć piór strusich.

Alternatywne nazwy: Grabia, Grabic, Rastrum, Szczuki, Kocina, Chlewiotki,

Zawołanie: Grabia, Grabie i Kocina

Pierwsza wzmianka: 1345 r. (pieczęć), 1398 r. (zapis)

HERB GRZYMAŁA

Grzymała, Jaźwiński, Tarnowski

Opis herbu: W polu złotym mur z trzema basztami blankowanymi, z oknami, czerwony, w bramie otwartej rycerz zbrojny z mieczem w prawicy, z tarczą w lewicy.

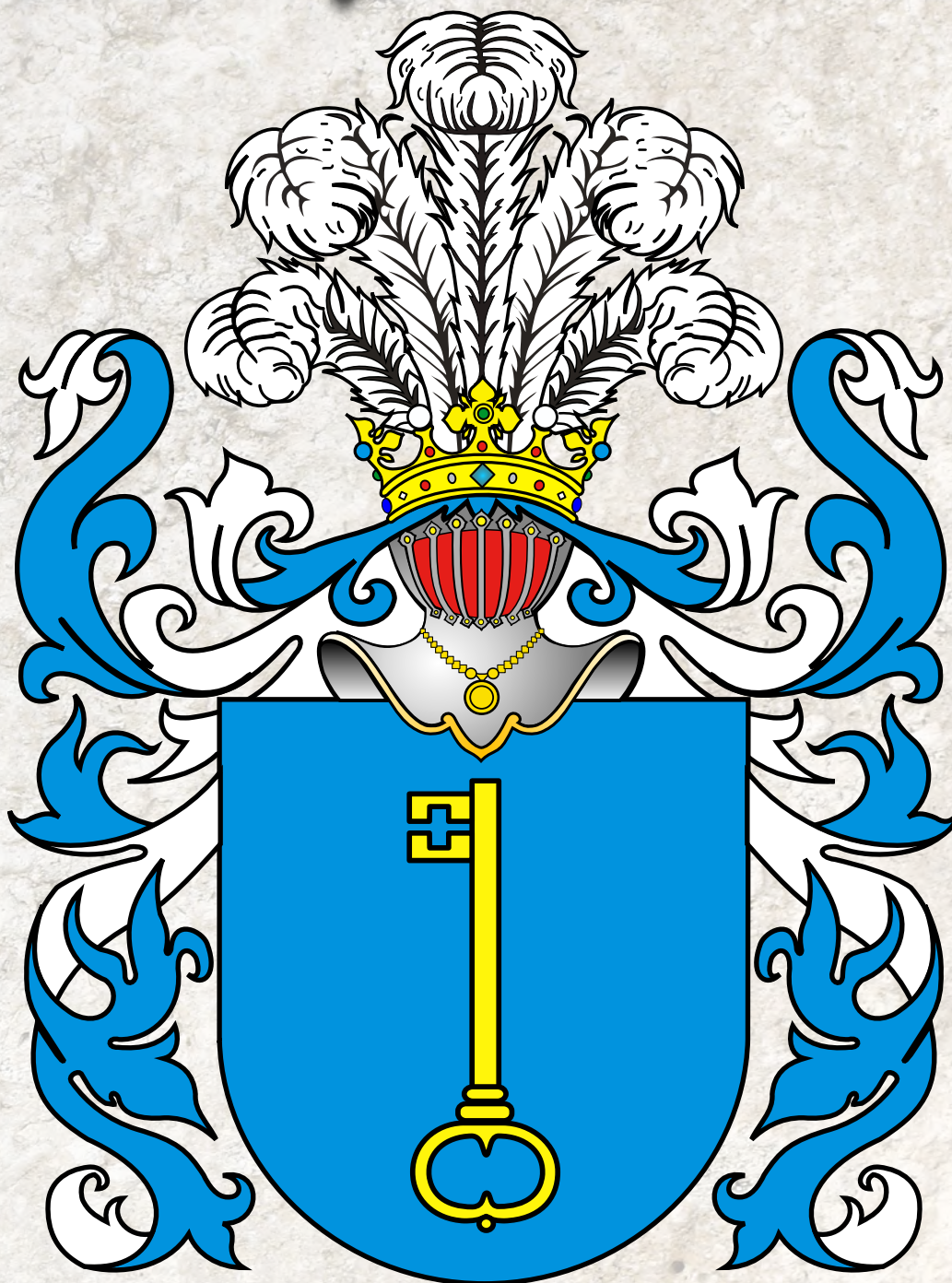
Klejnot: Trzy baszty blankowe, z oknami, czerwone, ułożone w skos, słup i lewy skos na ogonie pawim.

Alternatywne nazwy: Grzymalita, Ślasa, Trzy wieże,

Zawołanie: Grzymała

Pierwsza wzmianka: 1262 r. (pieczęć), 1347 r. (zapis)

HERB JASIEŃCZYK

Korytkowski, Krajewski, Pstragowski

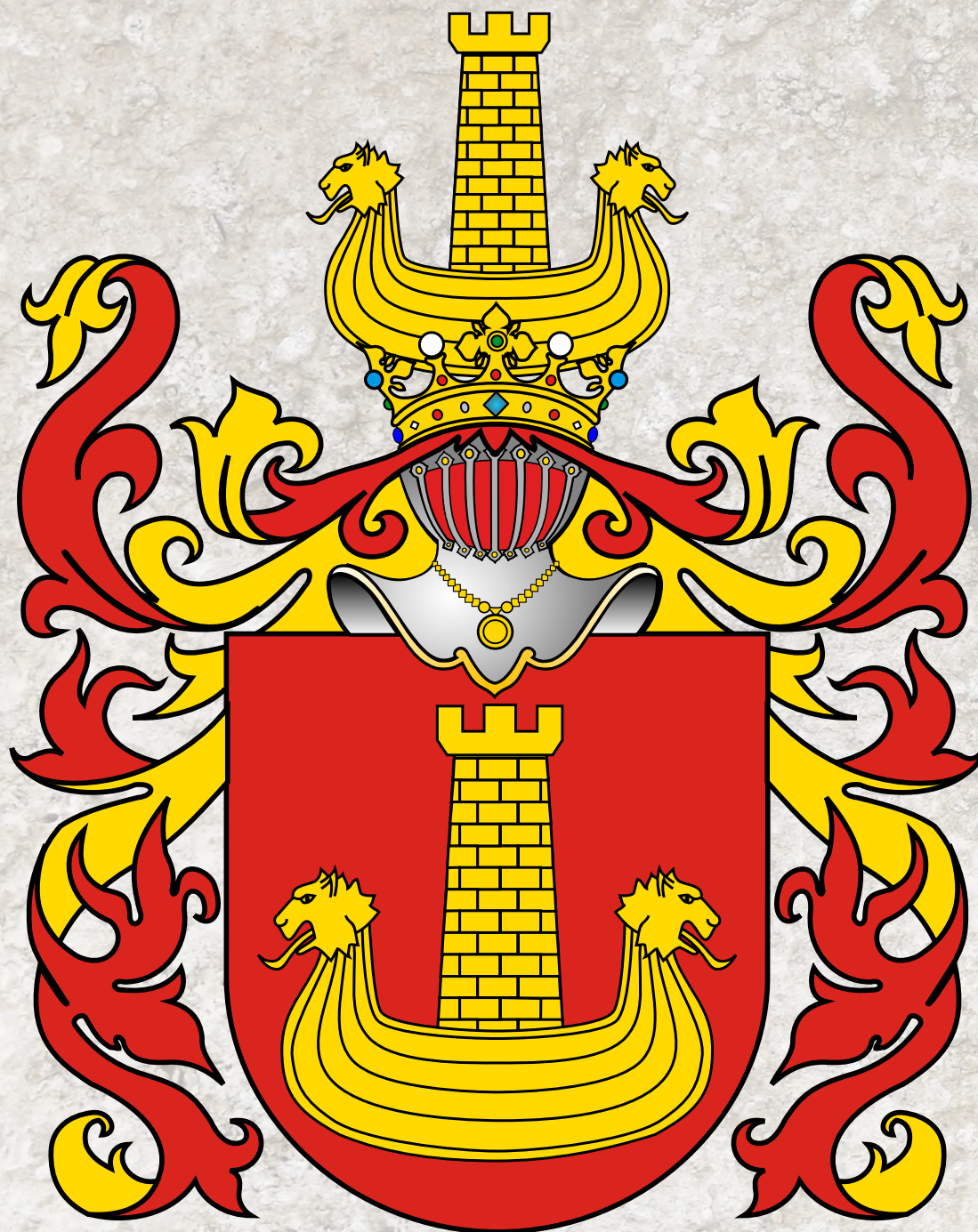
Opis herbu: W polu błękitnym klucz w słup, złoty. Klejnot: Pięć piór strusich.

Alternatywne nazwy: Jasieniec, Jasiona, Klucz

Zawołanie: Jasiona

Pierwsza wzmianka: 1406 r. (zapis)

HERB KORAB

Wdziękoński

Opis herbu: W polu czerwonym korab złoty z takąż wieżą murowaną i blankowaną.
W klejnocie samo godło.

Alternatywne nazwy: Korabczak,

Zawołanie: Korab

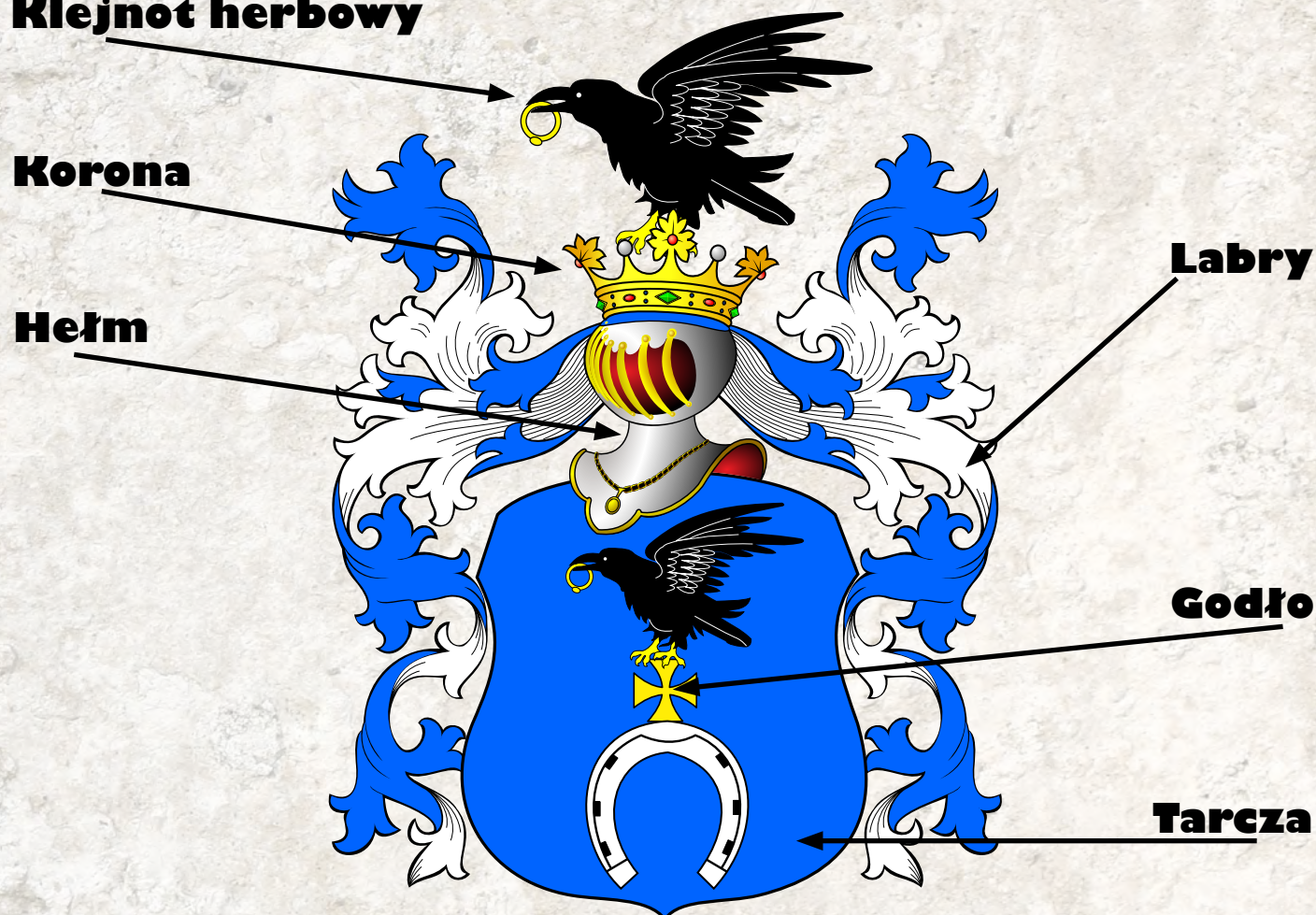
Pierwsza wzmianka: 1299 r. (pieczęć), 1403 r. (zapis)

ELEMENTY HERBU

Określenie „herb” ogólnie przyjęło się stosować od godła używanych przez szlachtę i warstwy rządzące. Owe znaki rycerskie umieszczane były niegdyś na tarczach i proporcach, a z czasem na pieczęciach. W XIII w. jeszcze osobiste, potem przybrały nazwy i stały się herbami rodzinnymi, przekazywanymi z pokolenia na pokolenie. Polską specyfiką jest używanie jednego herbu przez wiele rodzin, niekoniecznie spokrewnionych ze sobą.

O ile herby warstw rządzących, w tym i książąt piastowskich, noszą wyobrażenia zwierzęce (orła, lwa, smoka), o tyle pierwsze herby rycerskie mają przeważnie w swym rysunku kombinacje kreskowe, czyli znaki dość proste, łatwe do wykonania na twardych materiałach. Były one charakterystyczne dla heraldyki polskiej, czasem mylone są ze znakami używanymi przez mieszczan i chłopów. Z biegiem czasu herby rycerskie wykazywały tendencję do coraz większego ubogacania swej formy. Znak herbowy występujący samodzielnie na tłoku pieczętnym wszedł stopniowo na tarczę, z czasem nakrytą hełmem, często ozdobionym podobnym znakiem. Chusta chroniąca hełm przed zbytnim przegrzaniem rozwinęła się we wspaniałe labry, obejmujące tarczę z obu stron. Z biegiem czasu zaczęto rozróżniać herb na tarczy i klejnot na hełmie nad nią. Od XVII w. nieodzowną ozdobą hełmu stała się korona. Z kombinacji prostych kresek powstały strzały, z półkoli - podkowy, półksiężyce, z kół - podkowy, pierścienie.

Klejnot herbowy

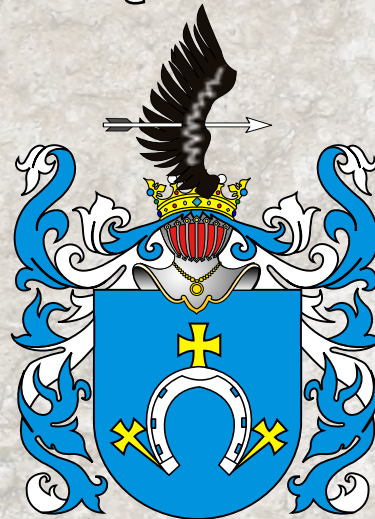
HERBY

Bończa

Skarzyński

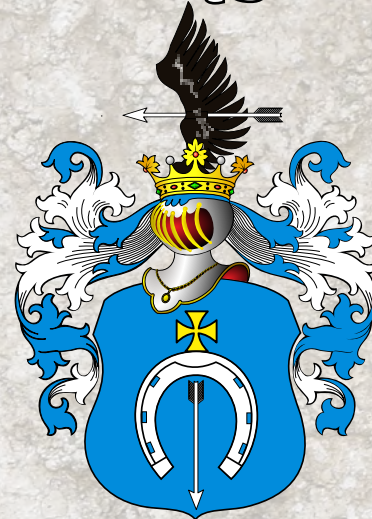
Dąbrowa

Laskowski, Sierzputowski,
Tabędzki

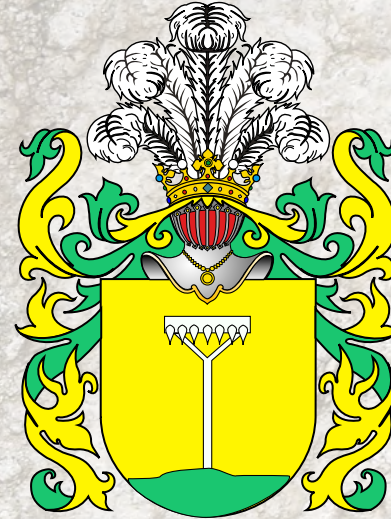
GMINY ZAMBRÓW

Dołęga

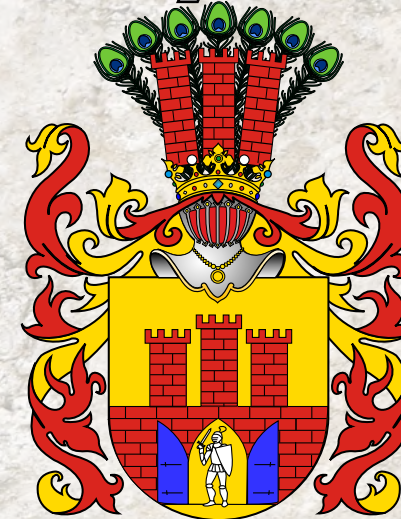
Chmielewski, Łosiewski,
Ossowski, Rykaczewski

Grabie

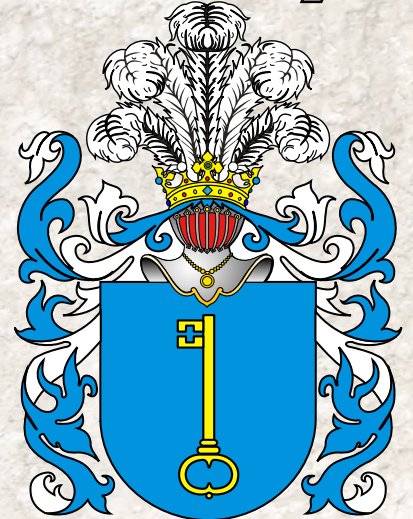
Jałbrzykowski, Wądołowski

Grzymała

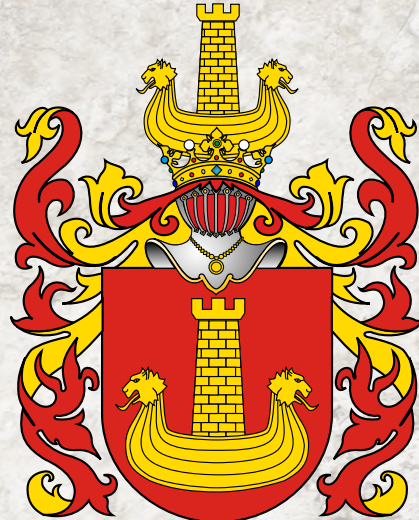
Grzymała, Jaźwiński,
Tarnowski

Jasieńczyk

Korytkowski, Krajewski,
Pstrągowski

Korab

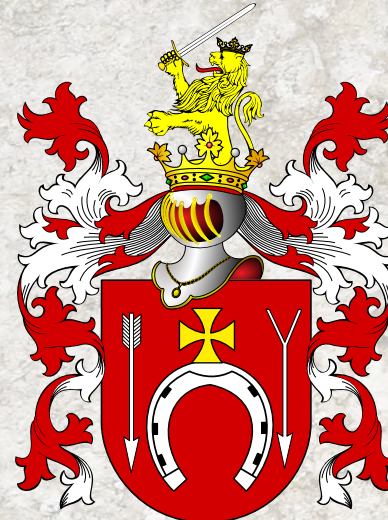
Wdziękoński

Lubiech

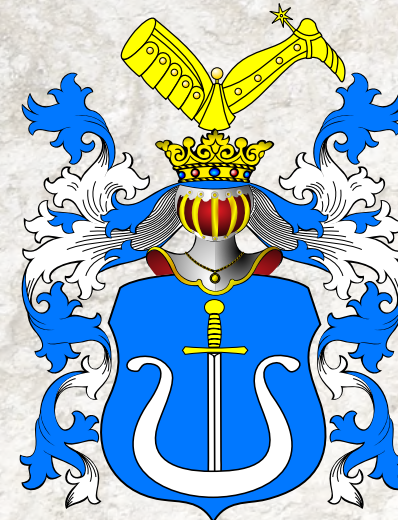
Baczewski, Dąbkowski,
Grochowski, Sasinowski

Łada

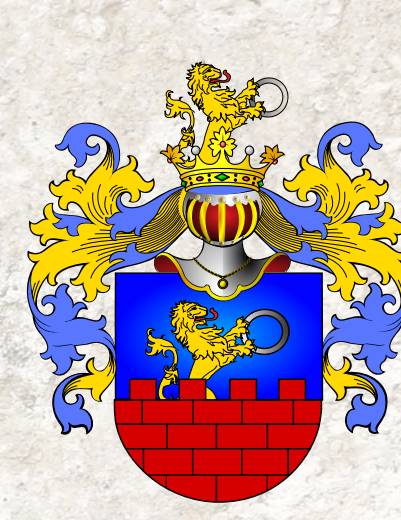
Łada, Pruszkowski

Nowina

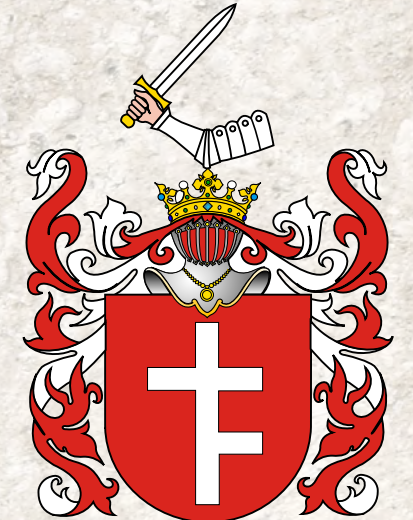
Konopka

Prawdzie

Gosk

Prus

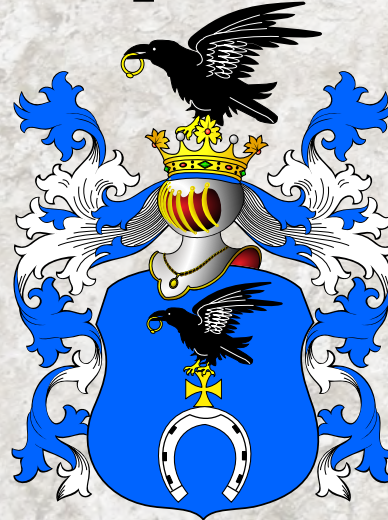
Wierzbowski

Suchekomnaty

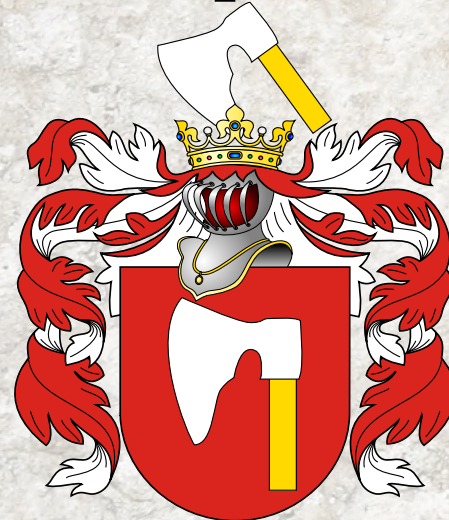
Klimaszewski

Ślepowron

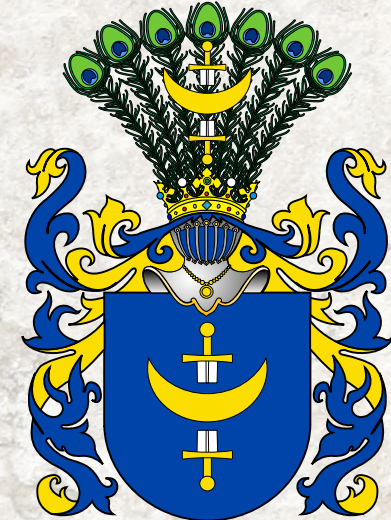
Cieierski, Gardliński,
Nagórka, Pęski

Topór

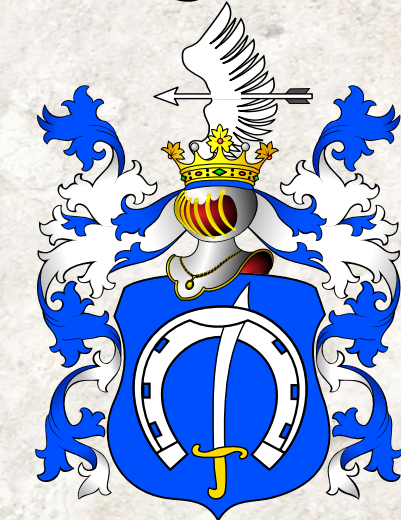
Czartoszewski, Długoborski

Trzaska

Wiśniewski, Zakrzewski

Zagłoba

Brajczewski, Śledziwski,
Zagroba

ELEMENTY HERBU

Z czego składa się herb:

Godłem jest figura na tarczy herbowej. Rozróżnia się trzy kategorie figur heraldycznych. Pierwsza obejmuje figury geometryczne. Do drugiej kategorii należy około 350 krzyży o różnych kształtach, a w trzeciej, najliczniejszej, są figury zwyczajne czyli specyficzne stylizowane przedstawienia istot żywych lub przedmiotów.

Tarcza jest stałym tłem herbu, na nią przenoszono przedmioty godeł piastowane dawniej na chorągwiach, noszone na wysokich żerdziach. Tarcza stanowi pole herbu. Stając się jego integralną częścią, ulegała regule logiki stylowej, nakazującej, by jej kształt odpowiadał rzeczywistości, czyli kształtowi tarcz używanych w boju.

Korona jest istotnym elementem polskiego herbu szlacheckiego. Początków korony upatruje się w starożytnym Rzymie, gdzie wieniec służył jako wyróżnienie za zasługi na polu bitwy nie tylko zwycięskich wodzów, ale i wyróżniających się męstwem żołnierzy.

Hełm jest kolejną istotną częścią składową herbu. Pojawił się nieco później jako ozdoba herbową, bo dopiero w XIV w. Wywodzi się bezpośrednio z herbu rycerskiego i jest sensu stricto symbolem przynależności do stanu rycerskiego.

Labry są ozdobą hełmu. Biorą swój początek z potrzeby, można rzec, bardzo prozaicznej - konieczności ochrony głowy rycerza przed promieniami słonecznymi i deszczem. Służyły do tego celu różnorakie kapuce, peleryny, chusty. Ogólnie przyjęto zasadę, że wierzch labrów ma barwę pola, spód (podbicie) - barwę godła.

Hełm zwieńczony jest **klejnotem**, który stanowi drugi znak rozpoznawczy posiadacza herbu. Klejnot jest to ozdoba hełmu, pomagająca zidentyfikować jeźdźcę, którego twarz zasłonięta hełmem byłaby nie do rozpoznania. Pozwalało to uniknąć tragicznych pomyłek na polu bitwy, niezależnie od funkcji psychologicznej - wzbudzać bowiem miał respekt i płoszyć konia przeciwnika. Jego używanie sięga początków XII w. kiedy motywy heraldyczne malowano wprost na hełmie. Pod koniec XII w. pojawiły się noszone na hełmie pióra pawie, strusie, skrzydła ptasie, rogi, by w ciągu XIII w. rozbłysnąć całą gamą postaci ludzkich, zwierzęcych itp., wykonanych z lekkich materiałów: skóry, pergaminu, blachy, drewna.

HERB LUBICZ

Baczewski, Dąbkowski, Grochowski, Sasinowski

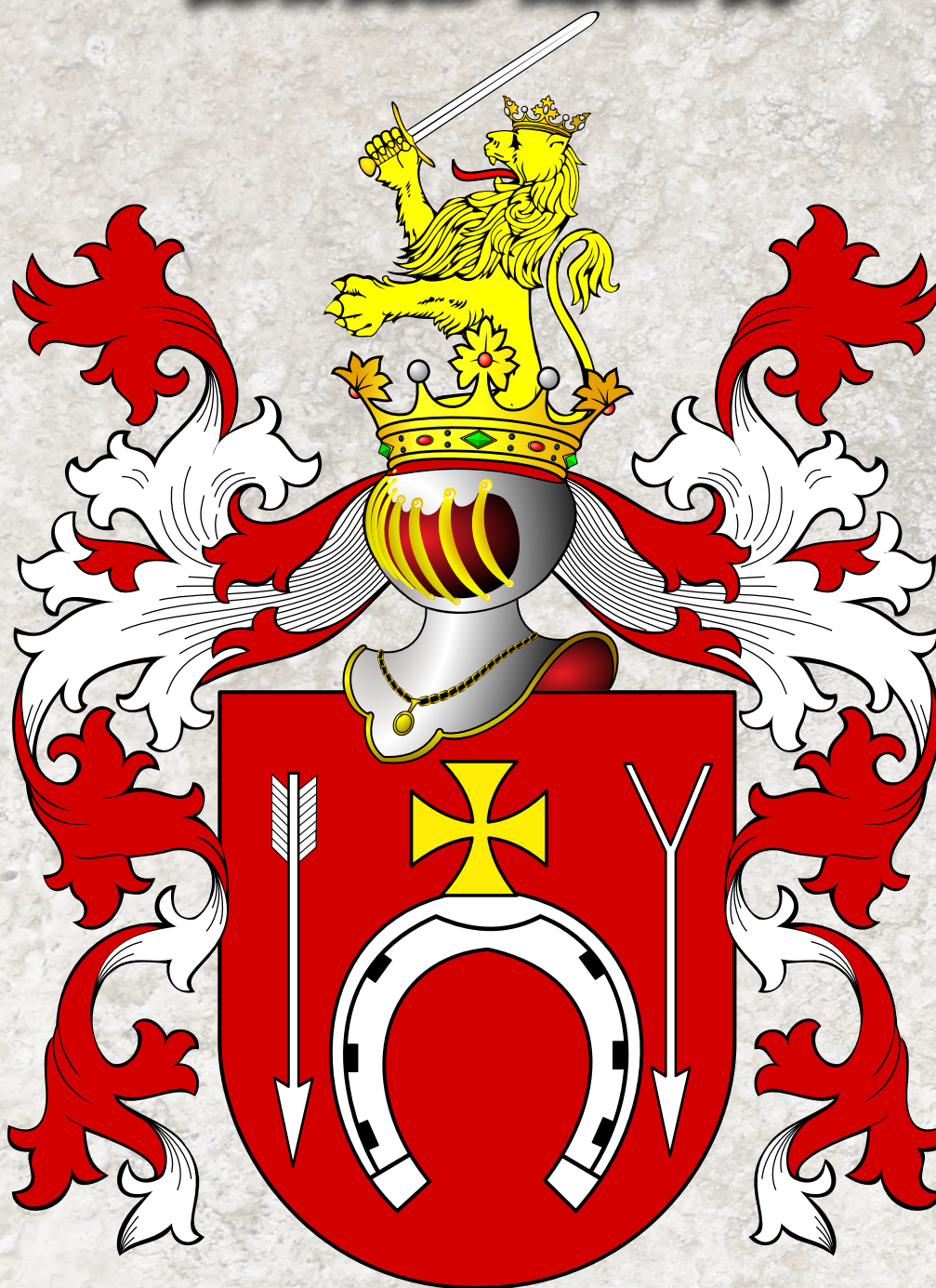
Opis herbu: W polu błękitnym podkowa srebrna z zaćwieczonym krzyżem kawalerskim złotym i takimż w środku. Klejnot: Trzy pióra strusie.

Alternatywne nazwy: Libicz, Luba

Zawołanie: Luba, Lubicz

Pierwsza wzmianka: 1348 r. (pieczęć), 1396 r. (zapis)

HERB ŁADA

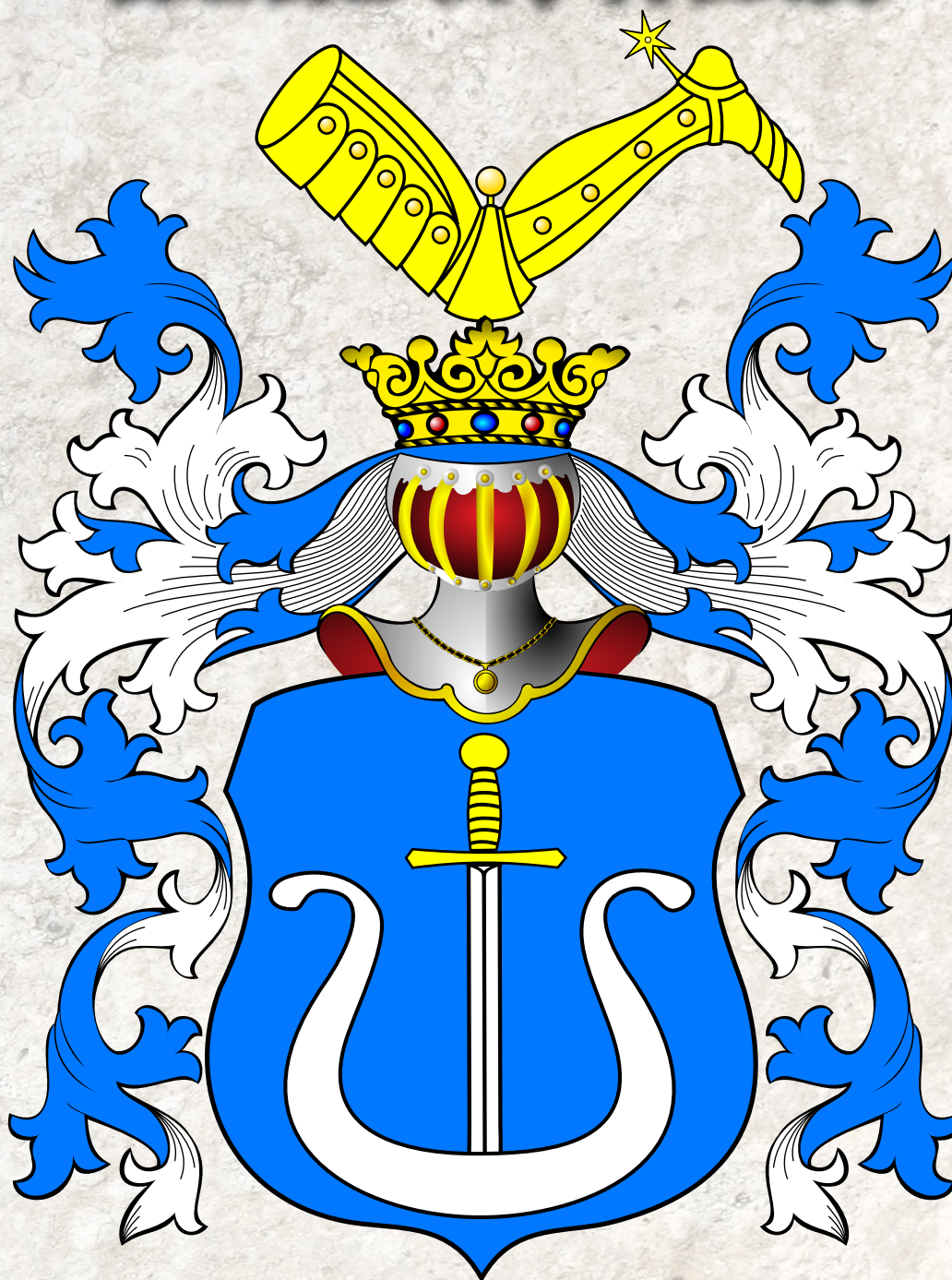
Łada, Pruszkowski

Opis herbu: W polu czerwonym między strzałą i strzałą z rozdarciem zamiast żeleźca, podkowa srebrna z zaćwieczonym krzyżem kawalerskim złotym. Klejnot: Pół lwa złotego w koronie z mieczem w łapach.

Alternatywne nazwy: Ładzic, Mancz

Pierwsza wzmianka: 1401 r. (zapis), połowa XV w. (pieczęć)

HERB NOWINA

Konopka

Opis herbu: W polu błękitnym zawiasa kotłowa srebrna zwieńczona mieczem.

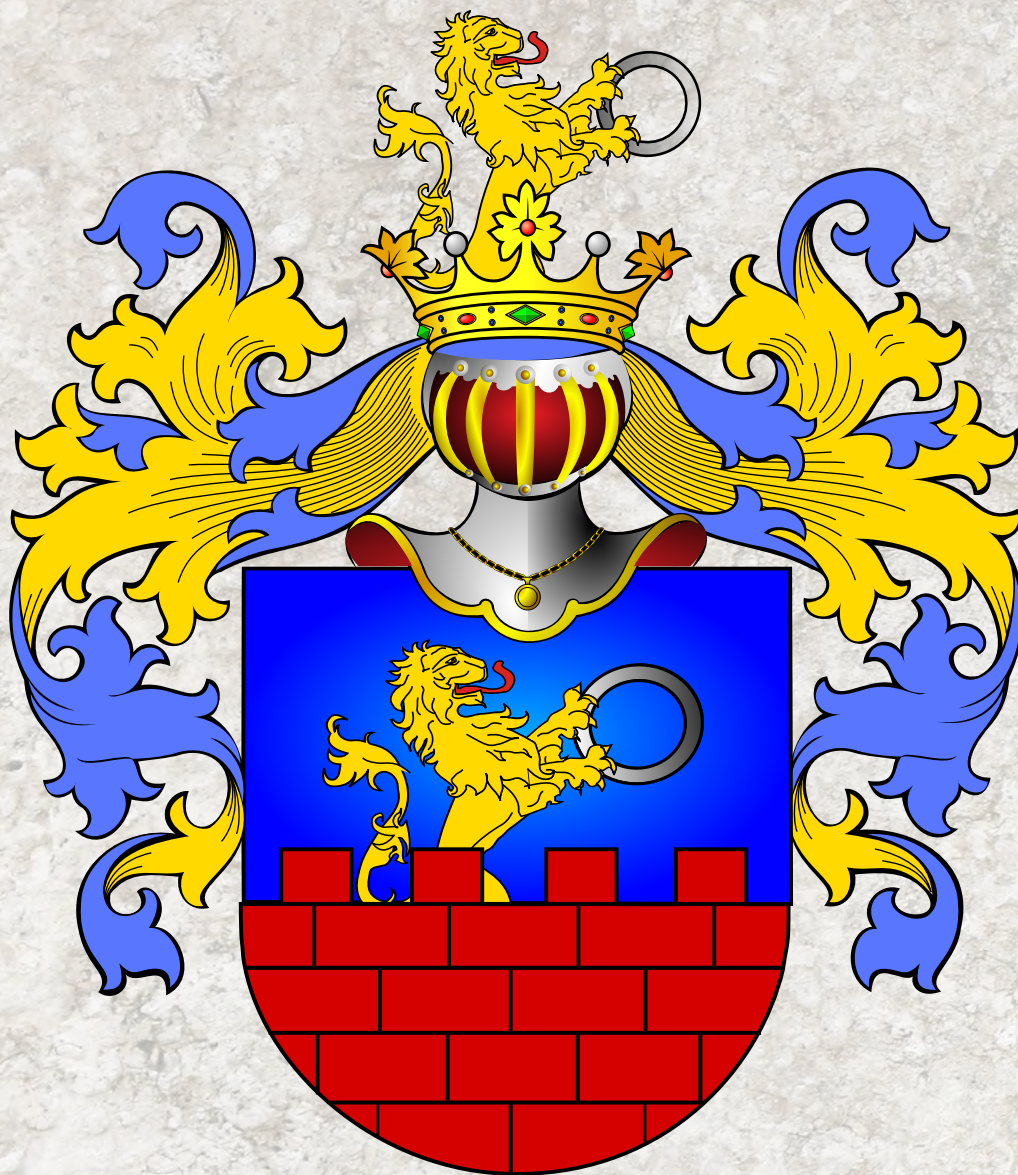
Klejnot: Noga zbrojna, złota.

Alternatywne nazwy: Nowińczyk, Zawiasa, Złotogoleńczyk

Zawołanie: Nowina

Pierwsza wzmianka: 1293 r. (pieczęć), 1392 r. (zapis)

HERB PRAWDZIC

Gosk

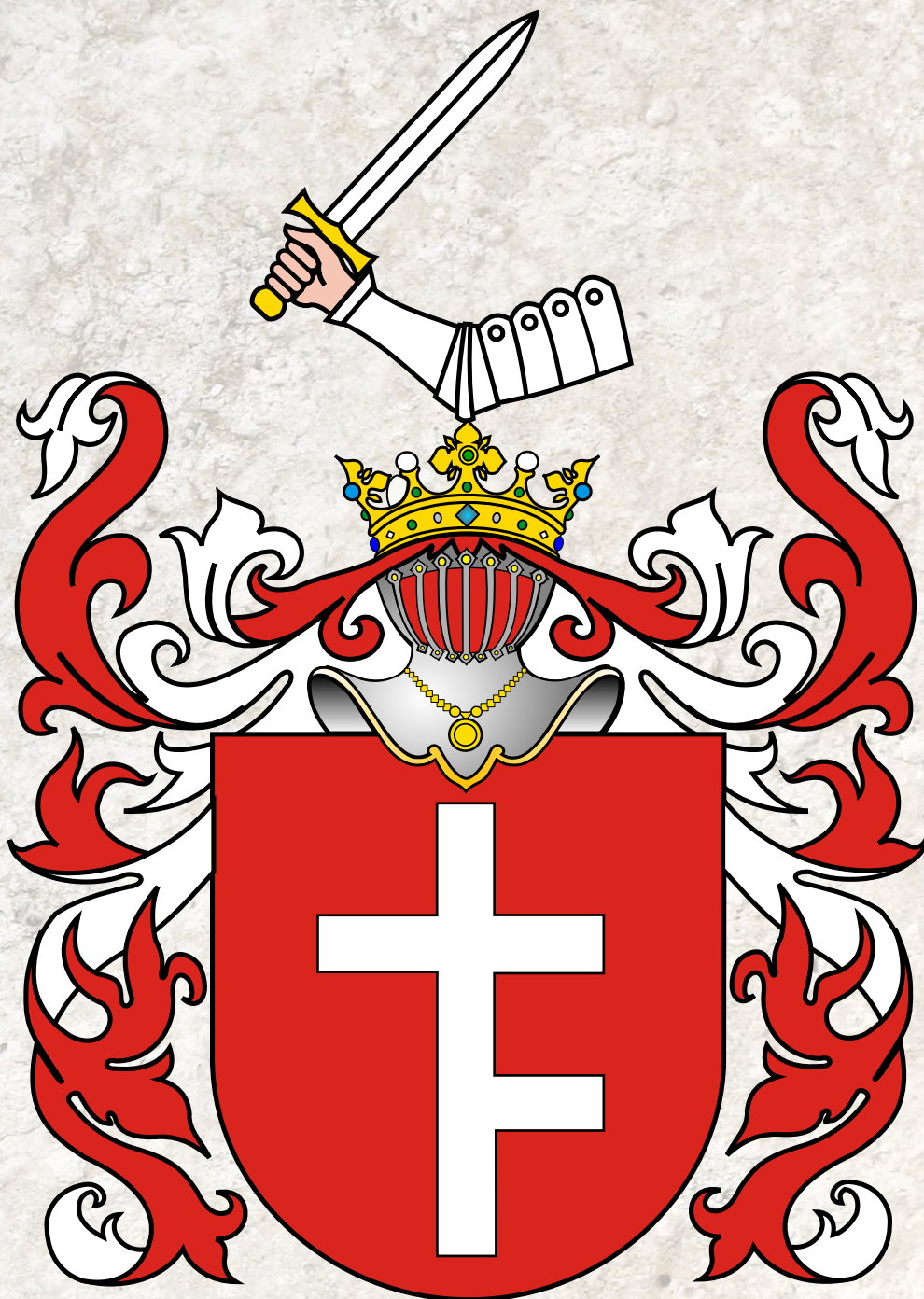
Opis herbu: W polu błękitnym mur z blankami, czerwony, z którego wychodzi pół lwa złotego z takąż prawdą w łapach. Klejnot: Pół lwa jak w godle.

Alternatywne nazwy: Prawda, Prawdita, Prawdziany,

Zawołanie: Prawda, Prawdzic,

Pierwsza wzmianka: 1372 r. (pieczęć), 1405 r. (zapis)

HERB PRUS

Wierzbowski

Opis herbu: W polu czerwonym półtorakrzyż srebrny. Klejnot: Ręka zbrojna z mieczem.

Alternatywne nazwy: Połtora krzyża, Prossus, Prutenus, Turzyna, Wiskawa, Wiszczała,

Zawołanie: Turzyna, Wiskała

Pierwsza wzmianka: 1389 r. (zapis), 1456 r. (pieczęć),

HERB SUCHEKOMNATY

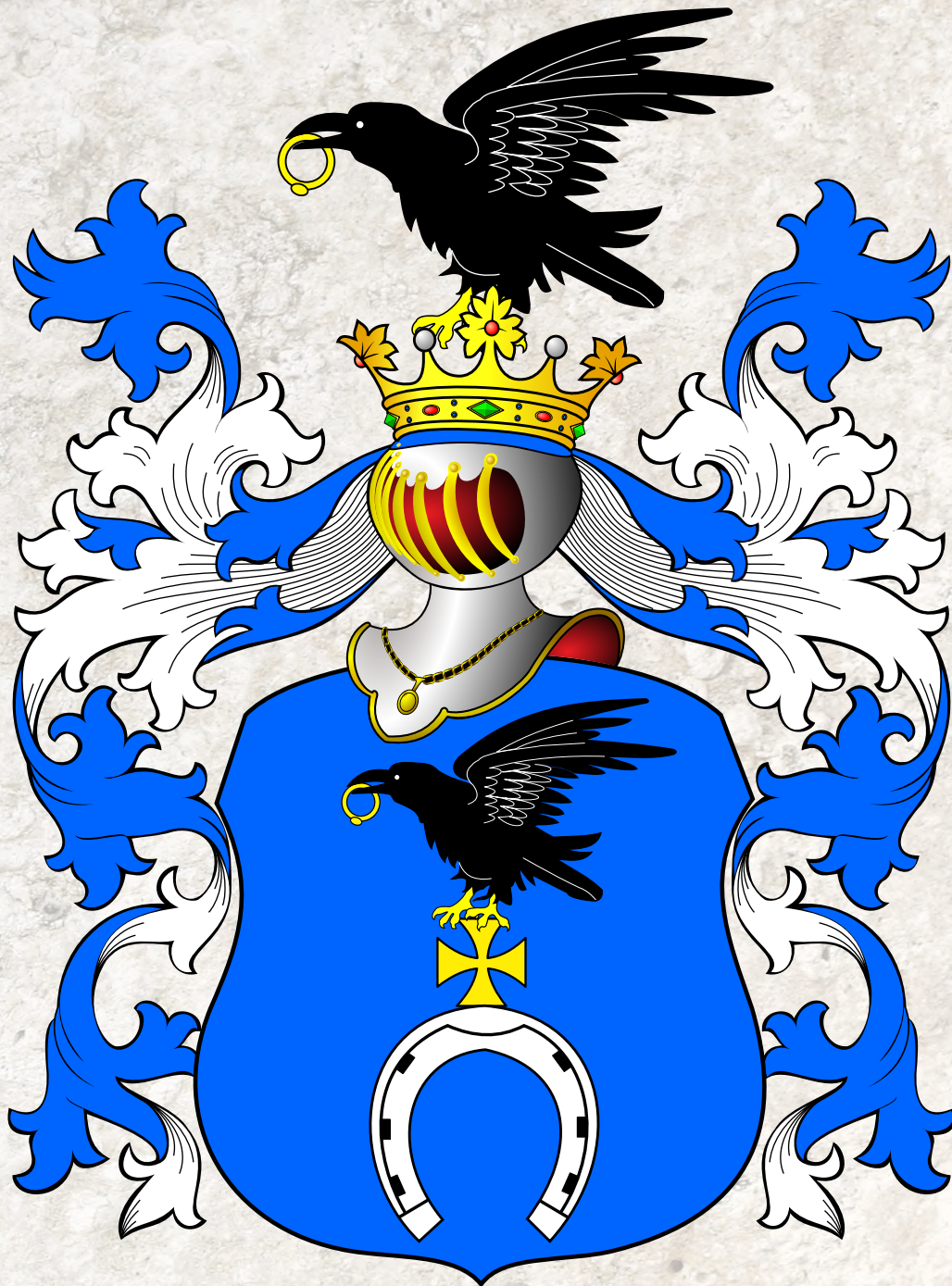
Klimaszewski

Opis herbu: W polu czerwonym trąba z krzyżem kawalerskim złotym zaćwieczonym na nawiązaniu srebrnym. Klejnot: Trzy pióra strusie.

Alternatywne nazwy: Gołekownaty, Komnaty, Kownaty, Suchekownaty

Pierwsza wzmianka: 1416 r. (zapis)

HERB ŚLEPOWRON

Ciecierski, Gardliński, Nagórka, Pęski

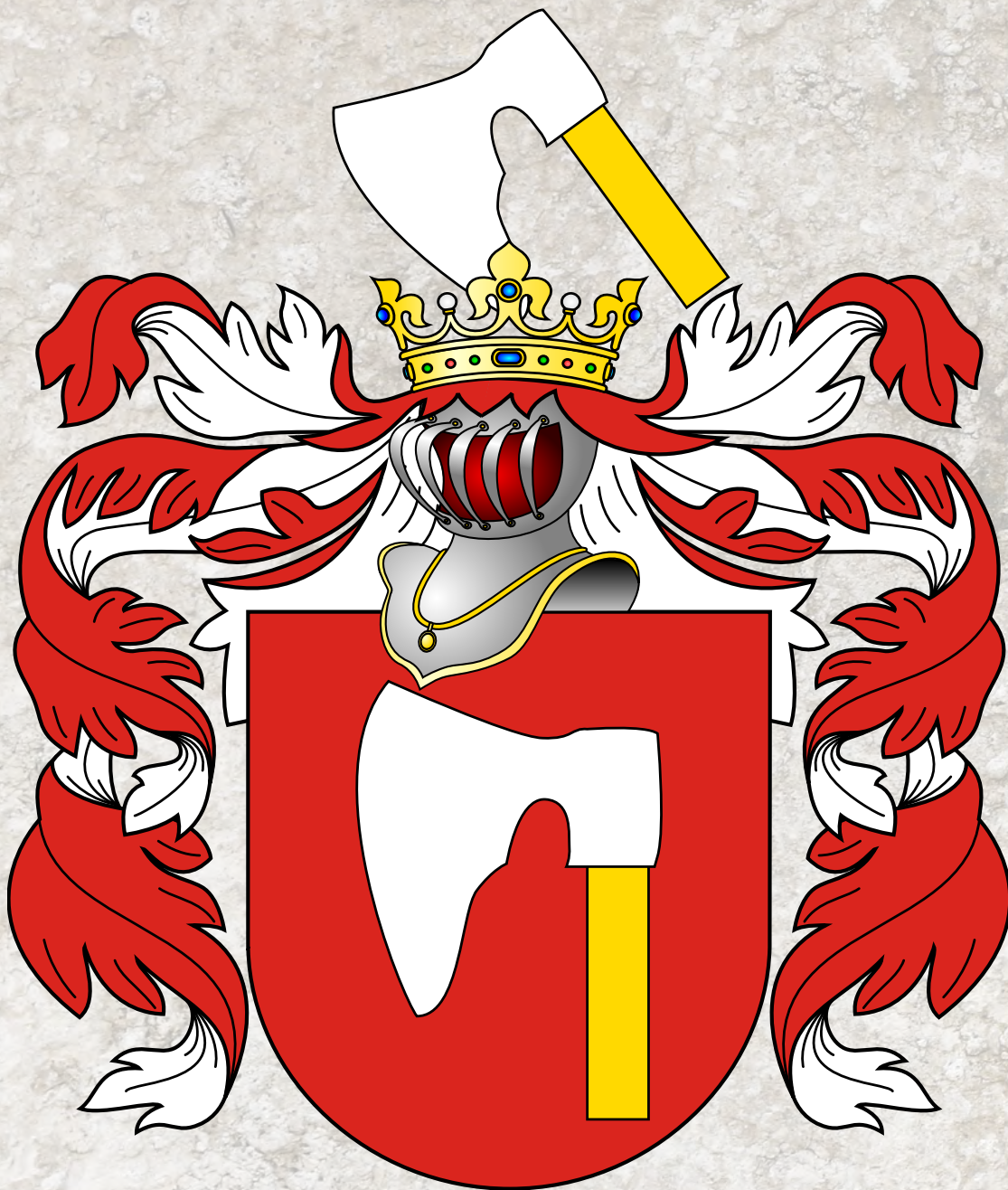
Opis herbu: W polu błękitnym podkowa srebrna z zaćwieczonym takimż krzyżem kawalerskim, na którym kruk z pierścieniem złotym w dziobie. Klejnot: Kruk z pierścieniem złotym w dziobie.

Alternatywne nazwy: Bojno, Bujno, Bujny, Korwin, Pęsze, Ślepy wron

Zawołanie: Bojno, Bujno

Pierwsza wzmianka: 1352 r. (pieczęć), 1389 r. (zapis)

HERB TOPÓR

Czartoszewski, Długoborski

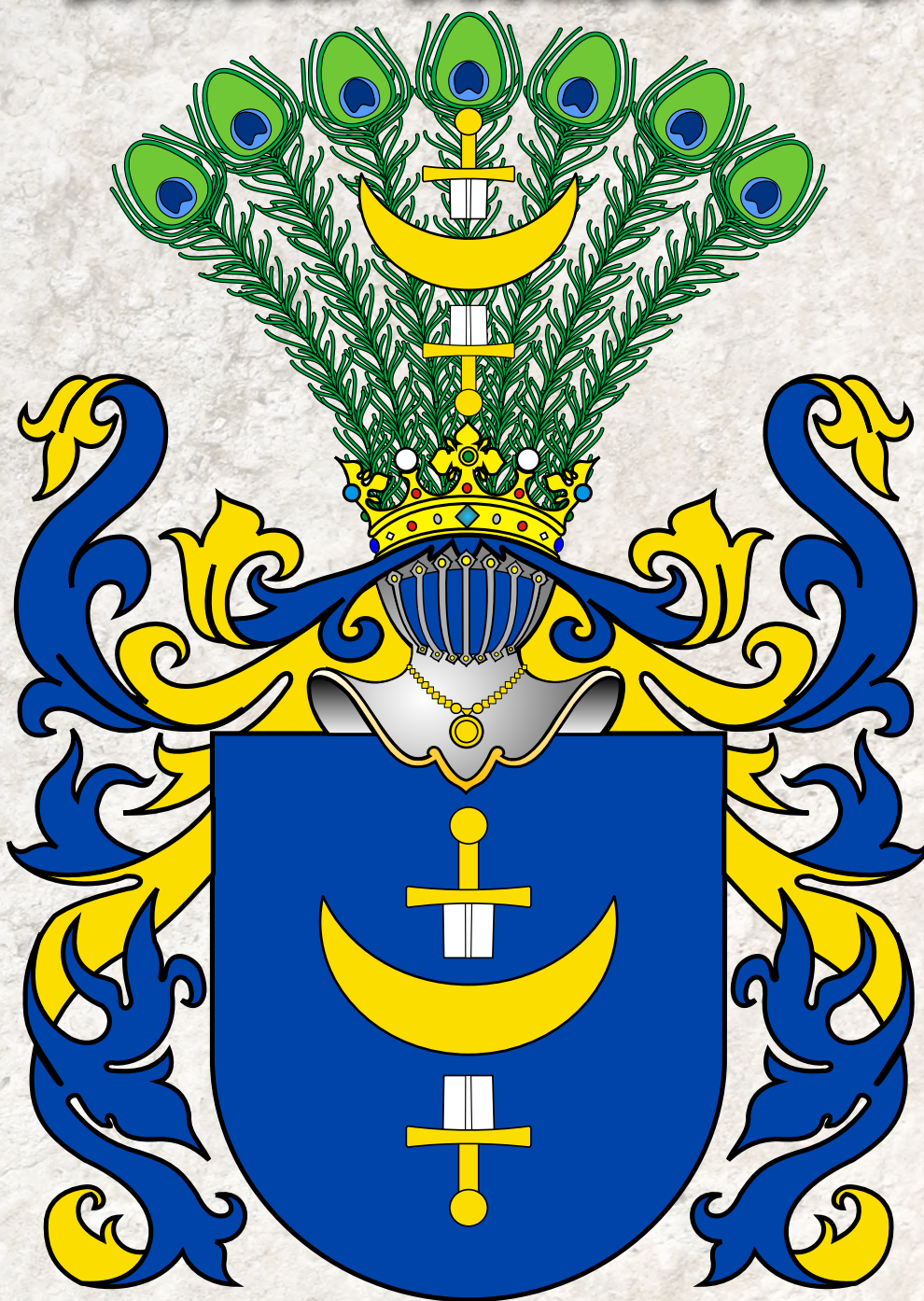
Opis herbu: W polu czerwonym topór w lewo. Klejnot: Topór między dwoma skrzydłami orlimi naturalnymi. Tarło.

Alternatywne nazwy: Bipenna, Bipennis, Starza, Starża, Topor, Wścieklica

Zawołanie: Starza

Pierwsza wzmianka: 1282 r. (pieczęć), 1401 r. (zapis)

HERB TRZASKA

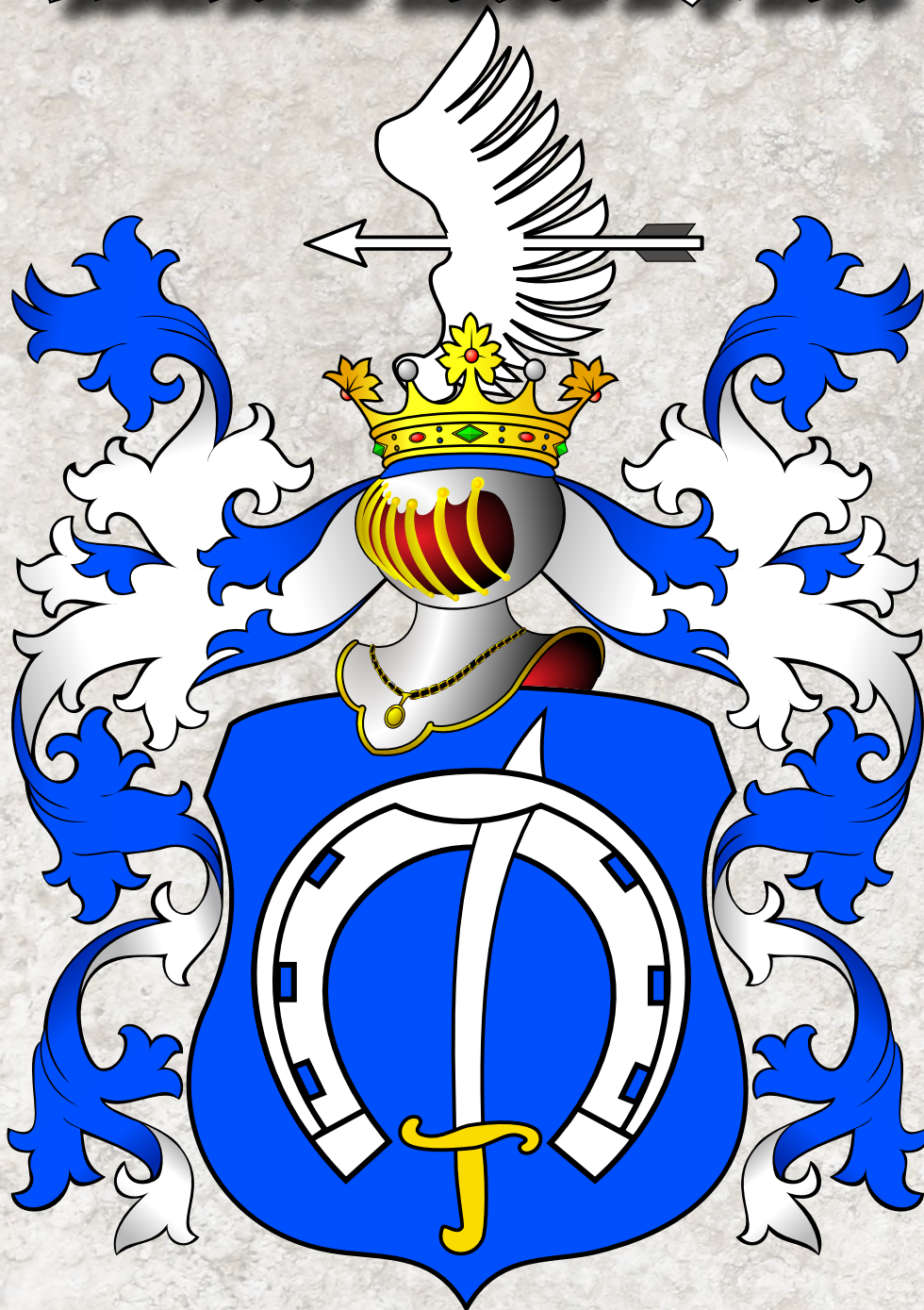
Wiśniewski, Zakrzewski

Opis herbu: W polu błękitnym księżyc złoty między dwoma ułamanymi mieczami na opak w słup. Klejnot: Godło na ogonie pawim.

Alternatywne nazwy: Biała, Lubiewa, Lubiewo, Trzeska

Pierwsza wzmianka: 1396 r. (zapis)

HERB ZAGŁOBA

Brajczewski, Śledziewski, Zagroba

Opis herbu: W polu błękitnym podkowa srebrna, przeszyta od dołu takąż szablą.

Klejnot: Skrzydło orle czarne, przeszyte strzałą.

Alternatywne nazwy: Zagroba

Pierwsza wzmianka: 1466 r. (pieczęć), 1420 r. (zapis)

NOTATKI

Handwriting practice lines consisting of 15 horizontal rows of small, repeating loops.

NINIEJSZY ALBUM POWSTAŁ W RAMACH INICJATYWY LOKALNEJ
PT. „OCALIĆ PAMIĘĆ HISTORYCZNĄ RODZIN GMINY ZAMBRÓW”
W RAMACH PROJEKTU GCBKiS W OSOWCU PN. „KULTURA NA NOWO W GMINIE ZAMBRÓW”,
DOFINANSOWANEGO ZE ŚRODKÓW MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO
W RAMACH PROGRAMU NARODOWEGO CENTRUM KULTURY:
DOM KULTURY + INICJATYWY LOKALNE,
EDYCJA 2022.

**GMINNE CENTRUM BIBLIOTEKI
KULTURY I SPORTU**
w Osowcu